

یونس حسن

اسٹنٹ پروفیسر اردو

گورنمنٹ اسلامیہ کالج، قصور

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت دی حیاتی تے شاعری اک تحقیقی تے تنقیدی ویروا

Abstract:

Dr. Azmatullah Azmat is a well-known poet of Punjabi. His verse represents various types of poetry; however, he maintains his individuality among his contemporaries. In his 'ghazals', poems, and songs we find glimpses of our culture. Along with the exposure of his desires and dreams, he presents the crises and chaos of his time. Metaphors, similes and symbols used by him give depth and new dimensions to his poetry. The language of his 'ghazals' and poems is very sweet, pleasing and communicative.

قصور شہر دے وسٹیک تے پنجابی زبان دے منے پرمنے شاعر ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت جہاں دا اصل ناں عظمت خان تے ادبی ناں ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت اے، اوہ 3 ستمبر 1957ء بروز منگل نوں کوٹ حلیم خاں قصور پنجاب وچ جسے (1)۔ پیدائناں محمد صادق خان اے، راقم دی فرمائش تے اوہناں اپنی حیاتی، خاندانی حسب و نسب، مڈھلی تعلیم، عملی زندگی، تے شعری سفر پاروں اپنی ہتھ لکھت (قلمی مضمون) جھیردی اٹھ ورتیاں دے بھرویں پنجابی مضمون دی شکل وچ سی اوہ راقم نوں اپنے ہتھیں دتی۔ ایہہ ہتھ لکھت جسے اوہناں دی ساری حیاتی اُتے چائن پاندی اے اوتھے اوہناں دے شعری تے تخلیقی سفر دی وی کہانی سناوندی اے۔ ایہدے راہیں اوہناں دی زندگی دے اوہ انگ تے پہلو اکھاں سامنے پھر جان دے نیں جھیردے ہون تیکر ساڈے توں لگے ہوئے سن۔ ایس پاروں ایس ہتھ لکھت (قلمی مضمون) دی اہمیت کئی گنا ودھ جاندی اے۔ ایس ہتھ لکھت وچ اوہناں کیہ اُلکیا اے اوہ پڑھن آلیاں دی نظر اے:

میںوں ایہہ حکم جناب محترم پروفیسر یونس حسن ہوراں دتاتے میں لکھن بہہ گیا۔ ادبی تاریخ ضلع قصور دے محقق ڈاکٹر محمد ریاض انجم (کچی عمر پاروں) میرے حوالے نال کج غیر مدلل گلاں وی کر گئے نیں جہاں تے میں متفق نیں۔ بہر حال چھوٹے دیر ہون دے ناطے میں ایناں شرارتاں نوں نظر انداز کردتاے۔ پرتاریخ ایڈی منصف اے کہ بندے داڈنیاتوں رُجان توں بعدوی پچھا کردی نظر آوندی اے۔ جناب پروفیسر یونس حسن صاحب (ادبی تاریخ) وچ ڈاکٹر ریاض انجم ہوراں نیں سہوآیاں قصداً جھیریاں شرارتاں کیتیاں نیں حفظ ما تقدم میرے نال گل بات کر کے ڈرنگی کر لووتے بوہت چنگا ہووے گا۔ (2)

مدھلی تعلیم گورنمنٹ پرائمری سکول کوٹ حلیم خاں قصور پاکستان توں شروع کیتی۔ اجے میں دوسری جماعت وچ ای ساں کہ میرے ماموں حکیم یعقوب خاں لہور شہنٹ ہو چکے سی۔ اگلی گل میں اپنے بارے اگانہاں اُلکاں گا۔ وچلے سن ماموں حکیم یعقوب خاں صاحب دا ذکر خیر آ گیا تے اوہناں دا ذکر چھڈ دینا بڑی وڈی زیادتی ہووے گی۔ حکیم یعقوب خاں صاحب موری گیٹ قصور عبداللہ خاں دے ڈیرے دے نال دو مکان نیں جتھے اوہ رہندے سن۔ قصور شہر دیاں مختلف تنظیمیں نال اوہناں دا موہڈی تعلق سی۔ مثال دے طور تے قصور شہر وچ اک انجمن احقماں دی تنظیم سی۔ اوہدے بانی ممبراں وچوں حکیم یعقوب خاں صاحب دے بہنوئی حکیم حاجی اکرم خاں قمر منصف ”کال گل شب“ (اردو شاعری) سن۔ حکیم حاجی محمد اکرم خاں قمر بڑے پائے دے شاعر سن تے نواب ممدوٹ خانصاں دے قریبی عزیز سن۔ شاعری تاں بوہت چنگی لکھدے سن پر پڑھنت دافر ایضہ حکیم یعقوب ہوراں کولوں کروا کے بڑے خوش ہوندے سن۔ (3)

مختصر گل ایہہ وے پنی میں کوٹ حلیم خاں دے گورنمنٹ پرائمری سکول وچ پڑھداساں۔ ایس دور وچ سکول دے ہیڈ ماسٹر غلام محمد صاحب سن۔ جھیرے آج وی کوٹ غلام محمد وچ ریہہ رہے نیں۔ سکول دی جماعت وچ ٹاٹ ناں دی کوئی شے نیں سی ہوندی۔ بلکہ میں تاں ایہہ ای کہواں گا کہ میں نائکین وی بلکہ گاسٹین ساں۔ اوس دور وچ گھڑے گھراں دے منڈے گھروں اپنیاں اپنیاں لکڑ دیاں چونکیاں پا پیڑھیاں لے کے آوندے سی۔ تے ماڑے گھراں دے منڈے پُرانے کپڑے تے گزارہ کر لیندے سی۔ میں ماموں کول لہور باغبان پورہ چلا گیا تے مینوں اوتھے باغبان پورہ دے پرائمری سکول انھیاں والے موڑتے سی داخل کردتا گیا۔ قصور تے لہور دا فرق ڈھیر نظر آیا۔ میں ڈیرکاں تے بہن والا طالب

علم بن گیا۔ اوتھے میں بیچ جماعتوں و وظیفے دے نال کیتیاں۔ مینوں آج وی یاد اے کہ میری جماعت وچوں چارمنڈے و وظیفے دے امتحان لئی پُٹے گئے۔ جہدے وچ چوتھمنڈا میں ساں۔ تے مینوں ایہہ وی یاد اے کہ وظیفہ دا امتحان شاہی قلعے دے پچھلے پاس ہک سکول وچ ہویتے اینیں دو منڈیاں میں وظیفے دا امتحان پاس کر لیا۔ ایس توں بعد میرے ماموں حکیم یعقوب خان صاحب دے وڈے پتر ظفر یاب حسین خان جہڑے اوس دور دے منے پرمنے سائنس ٹیچر تے گورنمنٹ ہائی سکول نزدشالامار باغ وچ پڑھاندے سن تے سیکنڈ ہیڈ ماسٹر وی سن اوہناں میرا گورنمنٹ ہائی سکول وچ ٹیٹ کروایا۔ ٹیٹ پاس کر کے مینوں چھیویں درجے وچ داخلہ مل گیا۔ (4)

اوس دور وچ اک رسالہ نکلد اسی (چھپ داسی) جہداناں ”چاند“ سی۔ اوس رسالے وچ بالاں دیاں کہانیاں چھپ دیاں سن۔ میں وی اوہ رسالہ پڑھدا ہوندا ساں۔ اک دن پریڈ دے دوران اوہ رسالہ میرے کولوں ماسٹر صاحب نے ویکھیا تے مینوں رنج کے پھینٹی لائی۔ بس اوہ پھینٹی کیہی کہ میں ڈبھ جیا ہو گیا۔ بجائے رسالے توں مونہہ موڑدا۔ سگوں میں اوہدے وچ اپنی عقل دے مطابق نظماں تے کہانیاں لکھنیاں شروع کر دتیاں۔ (5)

مینوں آج وی یاد اے کہ رسالے دے ایڈیٹرنویں لکھن والے بالاں نوں ڈھیر پزیرائی دیندے سی۔ میرے لہور جان دی ہک وجہ ایہہ وی سی کہ جدوں میں دو جی کلاس وچ ساں تے میرے والد صاحب قضائے الہی نال وفات پا گئے تے جدوں میں میٹرک وچ پیر رکھیا تے میری والدہ محترمہ انور فاطمہ وی دنیا توں رُس گیاں تے میرا لہور جی اُچاٹ ہو گیا۔ میں پرت کے فیروز پور آ گیا تے اسلامیہ ہائی سکول قصور وچ داخلہ لے لیا۔ 1974ء وچ میٹرک دا امتحان پاس کیتا۔ اسیں چار بھراتے دو بہناں سی۔ سبھ توں وڈا بھرا غلام مرتضیٰ خان ڈالبر فیروز بہناں تے فیروز چوتھے نمبر تے میں ساں۔ وڈا بھرا غلام مرتضیٰ بیو دے فوت ہون توں بعد محنت مزدوری کر کے سانوں پالدار بیاتے نال نال ماں دی بیماری نال وی جنگ کردارہیا۔ حالات کوئی ایڈے چنگے نہیں سن۔ (6)

میں از خود فیصلہ کیتا کہ مینوں باقی بہن بھراواں لئی کج کرناں چاہیدا اے۔ میں وی محنت مزدوری کردارہیا تے نال نال پرائیویٹ امتحان دیندا رہیا۔ ایسے دوران میں بانادی اک براچ وچ نوکری کر لئی۔ نوکری دے نال نال میں ٹینگ داکورس وی کردارہیا تے میں اوسے ٹیری وچ بطور اسٹنٹ ٹیگر لگ گیا۔ بھلے دور وچ میری بوہت ودھیا تنخواہ لگ گئی۔ طبیعت انقلابی سی تے میں فیکٹری

دی یونین واجزل سیکرٹری بن گیا تے فیر آل پاکستان ٹریڈ یونین فیڈریشن وچ سنیر نائب صدر دی سیٹ تے وی کم کیتا۔ (7)

مزاج وچ رنگارنگی سی۔ طبیعت وچ ٹھہراؤناں دی کوئی شے نہیں سی۔ میں ہر ویلے کے نہ کے سوال وچ آپ ای گواچا رہندا ساں۔ ایسے دوران میں لیتھو، مائیکرو، کیمرہ پراس تے آفیسٹ وچ ڈپلومہ کر لیا۔ فیکٹری دی نوکری نوں بعض وجوہات دی بنیاد تے چھڈ دتا تے فوٹو گرافی دی دنیا وچ پیرکھ دتا۔ سبھ توں پہلاں جوئیاں والا موزڈیشن پورہ وچ بک فوٹو سٹوڈیو بنایا۔ فیر دو جا اک ہور سٹوڈیو بنایا تے اپنے نکلے دوویراں نوں اپنے کول لے گیا۔ اوہناں نوں فوٹو گرافی وچ ٹرینڈ کیتا تے نال آپ دی گمرانی تے کم کردارہیا۔ (8)

میری جاچے بچپن وچ ای میرے اندر اک آرٹسٹ لگیا ہویا سی جیہڑا کھل کے اودوں سامنے آجداں اگفا گیٹ تے فیوجی والیاں نیں آرٹساں تے فوٹو گرافراں دا مقابلہ الہمرا آرٹ نمبر 3 وچ کروایا تے میں آپے ای اپنی فوٹو بنا کے الہمرا آرٹ نمبر 3 وچ رکھ دتی۔ فوٹو داسائز 40" x 30" وچ سی۔ جیہڑی مقابلے وچ پوری لیتھی تے پہلا ایوارڈ میری فوٹو نوں ملیا۔ میرا حوصلہ جوان ہوندا گیا تے نال میں وی جوان ہو چکیا ساں۔ ایسے پاروں میں شادی دا فیصلہ کر لیا تے اکتوبر 1979ء وچ میری شادی ہوئی تے میں قصور پرت کے آ گیا تے چاندنی چوک قصور وچ شاہین فوٹو سٹوڈیو کھول لیا۔ چاندنی چوک قصور شہر دال سی۔ میں اتھے بارہ ورھے فوٹو گرافی کیتی اے۔ (9)

میرے دادا جی صوفی نذر محمد خاں فارسی زبان وچ شاعری کردے سن تے حضرت پیر مہر علی شاہ دے مرید خاص سن۔ میری نانی محترمہ دے سگے بھائی علامہ احمد یار خاں مجبور یعنی میرے نانا جی (ماڑی کوٹ پیراں قصور) رہندے سن۔ نانا جی وی 6/7 زبانوں تے عبور رکھدے سن۔ اُردو، پنجابی، فارسی، عربی تے انگریزی وچ شاعری کردے سن۔ صوفی غلام مصطفیٰ تیسیم ہوراں دے جیسھے شاگرد سن۔ میرا اوہناں کول گھر آنا جانا رہندا سی۔ اوتھے اوہناں دے گھر وچ ای میری ملاقات خلیل آتش ہوراں نال ہوئی تے محترم نانا جی ہوراں نے دباڑا مار کے اکھیاں آتش ایہہ اک بال تیرے حوالے کر رہیاواں۔ بس اوہ دن توں آتش صاحب کمیٹی گھر چوں ڈیوٹی کرن توں بعد میرے فوٹو سٹوڈیو تے تشریف لے آندے۔ اوہناں دی حیاتی دے آخری تقریباً 12 ورھے میرے نال کیہہ بلکہ میرے اوہناں نال لنگھے۔ (10)

خلیل آتش صاحب دافوٹو سٹوڈیو تے آنا کیہ ہویا کہ میری ہٹی اویستان داروپ دھاردی گئی۔ پاکستان توں اڈانڈیا دے شعراء تے لندن وچ ہک اوہناں داشاگرد بھلیا جیاناں سی۔ اوہ وی سال بعد ضرور آتش ہوراں کول حاضری دیندا۔ میں نیں ایسے دوران سویرا آرٹ کونسل دی وی بنیاد رکھی تے اوہدا افتتاح احمد ندیم قاسمی ہوراں فرمانا سی کہ اوہ اچانک عمرے تے چلے گئے تے سویرا آرٹ کونسل دے افتتاحی موقعے تے حفیظ تائب صاحب، جناب محمد آصف خاں صاحب، پنجابی ادبی بورڈ توں علاوہ ہور رؤف شیخ، سلیم کاشر، طفیل پرویز، محترم اقبال زخمی، اقبال قیصر، نذیر قیصر توں علاوہ بڑے وڈے وڈے ناں ایس سویرا آرٹ کونسل دے افتتاح تے تشریف لیائے۔ سویرا آرٹ کونسل دے پلیٹ فارم توں مختلف اسٹیج شو کیتے گئے۔ پہلا اسٹیج شو ”ماڈرن مجنوں“ سی جہیز اپورا اک ہفتہ جناح کونسل ہال قصور وچ چلیا تے چونکہ اصلاحی اسٹیج شوی جس پاروں بڑی ڈھیر پذیرائی دا حاصل ہویا۔ (11)

خلیل آتش ہوراں دی رغبت، عقیدت تے محبت میرے دل وچ ودھ گئی۔ اوہناں مینوں مجلس بلھے شاہ داکونوئیر بنا دتا تے سیکرٹری جنرل ماسٹر نصر اللہ ہوراں نوں بنایا۔ ماسٹر نصر اللہ ہوراں دی کتاب ”عقیدت دے پھل“ آتش صاحب دے پردہ پوش ہون توں بعد منظر عام تے آئی۔ میں اوہ خوش نصیب بندہ ہاں کہ میرے غریب خانے تے جناب اسیر عابد، ڈاکٹر پروفیسر عباد نبیل صاحب، رفاقت حسین ممتاز، سید وقار حیدر، تنویر بخاری، جناب محمد آصف خانصاں، چیئرمین پنجابی ادبی بورڈ جنہاں دیاں کتاباں ”آکھیا فرید نیں“ تے ”آکھیا بلھے نیں“ بڑی مشہور تے صراحیاں گیاں، اقبال قیصر تے پتہ نہیں ہو رکئی نامور شاعر آکے ٹھہر دے سن۔ (12)

ایس طرح شاعری وچ میرا شوق پروان چڑھیا تے خلیل آتش ہوراں دے پیارے لہجے تے آشر بادنال میں وی پنھیاں سدھیاں اکھراں دی بختری کہنی شروع کر دتی۔ خلیل آتش صاحب دی حیاتی وچ پہلا چومصرعہ میں ایہہ آکھیا۔

عظمت جگ اُتے عظمت فقر دی اے، بندہ ایس دے ہچھ نہیں ترسدا

تہہ کسے دا کندھ تے جدوں ہووے فیروکڑاں، دکھاں نوں وی جرسدا

عظمت ایہہ گل بابای آکھ سدا اے، ہاھامر کے وی نیں جے مرسدا

بلھے شاہ اساں مرنا ناہیں گور پیا کوئی ہور (13)

ایہہ چومصرعہ لکھ کے میں آتش ہوراں دے سامنے ڈردے ڈردے کیتا تے اوہناں ویکھیا ای

نہیں آکھیا تینوں دکھاؤن دی کوئی لوڑ نہیں۔ بس لکھی جاتے پڑھی جا۔ الحمد للہ اوہ دن جاوے تے آج دادن آوے تے میں دن رات سڑکاں تے راہواں توں کھلے مصرعے شعر اکٹھے کر دیاں کر دیاں گب کڈھا بیٹھاں واں۔ (14)

کنناں نوں واہ واہ سنن دے چاء میں مینوں جدید غزل ول ٹوردتا۔ اُنج تاں میں نظماں وی آکھیاں نہیں۔ تے فیر ۲۰۰۸ء وچ گورنمنٹ دے ادبی ڈیپارٹمنٹ ولوں میری کتاب ”وساں“ جھیردی کہ غزلاں تے نظماں نال بھری ہوئی سی چھاپے پڑھی تے مینوں ISBN نمبر جاری ہو گیا۔ جھیردا میں یاداشت واسطے لکھ رہیاں۔ ISBN 978-969-8082-27-7۔ (15)

وساں کتاب دی مکھ دکھائی پنجاب ادبی کھوج گڑھ مصطفیٰ آباد (للیانی) وچ ہوئی۔ جہدے وچ قصورتوں علاوہ ہور ڈھیر سارے شاعرانیں رلت کیتی۔ جہدا آہر جناب اقبال قیصر ڈائریکٹر پنجابی ادبی کھوج گڑھ میں ڈھیر شوق ذوق نال کیتا۔ وساں لئی دو جا ایوارڈ 2008ء وچ ای پنجابی آرٹ کچرک قدانی سٹیڈیم وچ اوتھوں دے ڈائریکٹر اسلم کولسری صاحب نے ماہنامہ میوات ادبی ایوارڈ ولوں دتا۔ ایس توں اڈگجرات دی بک تنظیم نے وی ایوارڈ دتا جھیردا کہ میں بیمار ہون پاروں لین نہیں جاسکیاں۔ اپنی حیاتی دے رنگاں تے رُجھاں وچ اک رُجھ میں ہوروی دنی ضروری سمجھدا ہاں کہ میں 1994ء وچ گورنمنٹ آف پاکستان نیشنل کونسل فار ہومیو پیٹھی وچ داخلہ لے لیا تے 1997ء وچ ایہہ ڈگری وی میرے حصے وچ آگئی۔ ہاؤس جاب توں مگروں میں انج تیکرا اپنا کلینک ہی چلا رہیا واں۔ لوکائی دی سیوادے نال اپنی تے اپنے بالاں دی ڈھڈی آگ وی بجھاو دی کوشش کر رہیا واں۔ نکر دے لئی تے گڑیاں دی پرھائی لئی مینوں لہور جانا پے گیا۔ لاہور وچ تقریباً تیرھاں ورھے پریکٹس وی کیتی تے ہال وی پرھائے بلکہ ریڈیالوجی وچ آپ وی پڑھارہیا۔ ایس توں بعد میں جدوں قصور پرتیا تے کیہ ویکھا کہ مجلس بکھے شاہ نوں تاحیات اک صدر خادم علی کھوکھر مل چکیا سی جہدی سیانف نوں میں داد دین توں بغیر نہیں رہ سکدا۔ مجلس بکھے شاہ دے بانی رکن جنے وی سی مجلس دی پیڑیوں باہر ہو چکے سی۔ مثال دے طور تے ڈاکٹر پروفیسر عبدالنبیل شاہ، اقبال قیصر، ماسٹر احسان احمد احسان، ماسٹر نصر اللہ صابر، الحاج ریاض الرحمن ساغر، اشرف خاں شازی، رفاقت حسین ممتاز، فقیر حسین کامل تے کئی ہور ممبروی گواچ یا کڈھ دتے گئے سی۔ شاعران تے ادبیاں دا ادبی استحصال میں اپنی اکھیں ویرسپاہی ورگے شاعران دا ہوندا ویکھیا۔ دل کرچی کرچی ہو گیا۔ فیر ایہہ کرچیاں کھیاں کیتیاں تے

۲۰۱۳ء وچ بکھے شاہ فاؤنڈیشن انٹرنیشنل قصور دی بنیادی رکھی۔ بنیاد رکھدی یا ساری بڑھا بھرواں مشاعرہ جناح کونسل (ضلع کونسل ہال قصور وچ پڑھیا گیا) جہیدے وچ پورے پاکستان دے نامور شاعران شرکت کیتی تے مقامی لوکاں وچوں مہر سلیم صدر بار قصور، مہر شریف بیورو چیف نوائے وقت قصور، لطیف بھٹہ ایڈیٹر نگران، پروفیسر ڈاکٹر محمد یوسف آرائیں، جناب اے ڈی تاثیر ایڈووکیٹ، علی ایڈووکیٹ تے چوہدری منظور سابقہ ایم این اے توں علاوہ ہور وی سیکڑوں سیکڑوں لوکاں نیں شرکت کر کے حوصلہ افزائی کیتی۔ بکھے شاہ فاؤنڈیشن دا ادبی سفر جاری و ساری اے تے اللہ کرے اسیں ایس طرح بکھے دے چا کرتے سیوک رہیے۔ آئین۔ (۱۶)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت دی شاعری دا تحقیقی تے تنقیدی ویروا:

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں دا شعری سفر پچھلے چالیہہ ورہیاں تے پھیلیا ہویا اے۔ ایہناں چالیہہ ورہیاں اچے اوہناں نیں وکھو وکھ شعری صنفاں وچ بڑی اُچی پدھری شاعری کیتی اے۔ پچھلی چار دھایاں اُتے پھیلیا ہویا اوہناں دا ایہہ شعری سفر اوہناں دی ذات تے اوہناں دے عہد دی کہانی نوں بیان کردا اے۔ ایہہ کہانی جہیدی ڈاڈھی دردناک تے المناک اے۔ اوہناں دا ایہہ تخلیقی سفر ایس گل نوں وی واضح کردا اے پئی اوہناں نیں جس صنف نوں اپنے اظہار تے ابلاغ دا وسیلہ بنایا اے اوہدے اچ اپنی فکر دی اچ تے گہرائی پاروں اپنی انفرادیت نوں منوایا اے۔ شاعری وچ اوہ کسے دے بنائے ہوئے رستے تے نہیں چلے۔ اوہناں اپنا رستہ آپ بنایا اے۔ ایس چیز نے اوہناں نوں اپنے ویلے دے شاعران توں وکھ تے جدا کر دتا اے تے اوہناں دی شاعری وچ اک اہم اثر پیدا کر دتا اے جہید اکدے وی ختم ہوون والا نہیں۔ اوہناں دا ڈونگھا تخیل تے ایس توں ودھ کے اوہناں دی باطن دی اکھ جہیدی ڈاڈھی روشن اے اوہ کسے وی شے نوں اوہناں توں اوجھل نہیں ہون دیندی۔ ایس توں اڈیچ بولن تے اوہنوں اُلکین دی اوہناں دی عادت نیں اوہناں دی شاعری نوں ڈاڈھی کاٹ دار بنا دتا اے۔ اوہ اپنے آلے دوالے ہوون والے ظلم تے نا انصافی توں اکھاں بند نہیں کرداتے اوہنوں جو گج وی نظر آوند اے اوہنوں شعری زبان دتی جاندا اے۔ تے جس ویلے اوہ ظلم کرن آلیاں نوں لکارا دتا اے تے اوہدے شعر تے اوہدا لہجہ زہر وچ بھجیا لگدا اے۔

اوہ جس وی صنف وچ شعر کہندے نیں اُنچ جا پدا جیوں اوہناں نوں ایس دے وچ قدرت اے۔ ایس توں اڈی اپنی لوکاں تے ویسب نوں اوہناں اپنی شاعری وچ سب توں ودھ کے نمایاں

کہتا ہے۔ ایس توں ایہہ گل وی اُگھر کے سامنے آجاندی اے پئی شاعر دا اپنی رہتل تے لوکائی نال گور تعلق اے تے ایس لوکائی وچ رہن آ لے لوکاں دیاں سدھراں تے تاہنگاں نوں اوس نہیں زبان وتی اے۔ ایس پاروں اوہناں دی شاعری دا دائرہ پھیلدا گیا اے تے اک پوری معاشرتی تے تہذیبی زندگی اتے محیط ہو گیا اے۔ اپنی شعری زبان دی ڈونگی کاٹ تے ورتارے تے ایس توں اڈاپنے نویکلے استعاریاں تے علامتیں راہیں اپنے ویلے دیاں جھیریاں تھیتھاں تے صداقتاں نوں اُلکیا اے اوس پاروں اوہناں دی شاعری اک اجہی داستاویز دی شکل اختیار کر لیندی اے جدے وچ اسیں بدلدے وقت تے حالات تے تصویراں وکھ سکے آں تے اج دے معاشرتی تے تہذیبی حالات تے کروناں دے پچھے لگے عوامل تے محرکات توں وی جانکاری حاصل کر سکدے آں۔

جس طرح اسان ایہہ بات پہلے وی اُلکی اے پئی ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے وکھو وکھ شعری صفیاں وچ شعر کیہہ نہیں۔ ہر صنف اوہناں دی سوچ تے فکر دی ڈونگیائی تے زبان تے اسلوب دی چاشنی تے ودھیرا چانن پاندی اے۔ ایس دے نال اوہناں دی مشاہدے دی گہرائی تے بیان دامن کچھواں انداز وی اوہناں دی شاعری وچ نویں نویں رنگ بھر دے نہیں۔ سب توں پہلاں اسان اوہناں دیاں لکھیاں حمداں اُتے جھاتی پانے آں۔ اوہناں دیاں حمداں راہیں رب سوہنے دیاں صفتاں تے اُہدیاں قدرتاں دے اُن گنت رنگ اکھاں اگے آجاندے نہیں۔ اوہناں دیاں حمداں جتھے پڑھن والے دے من وچ چانن پیدا کر دیاں نہیں تے اوتھے شاعر دے ڈاڈے زرخیز تے ڈونگے تخیل، سوچ دی رنگارنگی تے بیان تے نویکلے انداز نوں وی سامنے لیاندیاں نہیں۔ اپنیاں حمداں راہیں ڈاکٹر عظمت ہوراں نے اپنی ذات دی عاجزی تے انکساری دے پہلواں نوں وی نمایاں کیتا اے۔ اوہناں دیاں حمداں وچ تشبیہات دا ورتارہ اڈا اڈا جاندار تے اُگھرواں اے۔ اوہناں دی ایہہ حمد پٹھیاں بطور ونگی وتی جارہی اے:

اک منظر اے بڑا لہ انا	ہتھاں وچ دعاواں ورگا
ساڈیاں ہوشاں توں پہلے دا	وچ مسیتاں بانگاں ورگا
اک اکھراے لکھتاں پچھے	عشق چہاں دیاں ازولوں جڑیاں
گن دیاں رمزاں توں پہلے دا	مارو، ابدی کالگاں ورگا
اک اک چہرا ڈھر درگا ہوں	کنڈھے اُتے بیٹھا ہسین

تیرے رنگیں رنگیا ہو یا روویں پانیاں اندر
 اک اک سُفنا پاک پوتر آپے بولیں وچ کرداراں
 جھولی اڈ کے منگیا ہو یا پیار کہانیاں اندر (17)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے سرور کو نمین ﷺ دی مدح سرائی وی کہتی اے۔ اوہناں دیاں نعتاں عشق رسول ﷺ وچ ڈبیاں ہوئیاں نیں۔ ایس حوالے نال اوہناں دا اُلکیا ہو یا اک اک اکھر اوہناں دی حضور پاک ﷺ دے نال بے پناہ محبت تے عشق دامنظر نظر آوند اے۔ اوہناں دیاں نعتاں نوں پڑھ کے انج جا پدا اے پئی نعت اوہناں دے لوں لوں وچ سماجکی اے۔ ایہو وجہ اے پئی اوہ جیہڑا شعر حضور ﷺ دی مدح وچ کہندے نیں اوہ جتنے معتبر تے باوقار ہو جاندا اے اوہ تھے ای اوہدے اندر اک وکھری تے دلاں نوں مہکا دین والی خوشبو پیدا ہو جاندی اے۔ اوہناں دیاں نعتاں اندر حضور ﷺ داسرا پاتے سیرت دے نقوش اگھر کے سامنے آجاندے نیں۔ ایہناں نعتاں اندر اوہناں دے مشاہدے دی گہرائی دے نال شعراں اندر پائی جاوے آلی کھنگلی تے روانی پڑھن آلیاں دے ذہناں تے دلاں اُتے گوبڑا اثر چھڈ جاندی آئی۔ اک ہور پہلو جیہڑا اوہناں دیاں نعتاں نوں اوہناں دے ہم عصر نعت گو شعراں توں وکھ کر داوہ اوہناں دا بیان کرن دا انداز تے فکر دی گہرائی اے۔ جس میں اوہناں دے لفظاں وچ اچھی تاثیر بھردتی اے۔ جیہڑی کم شعراں کول دیکھن نوں ملدی اے۔

ہر پاسے ہریالی تیری اتھے اتھے سئے خیراں
 پھلاں دے وچ لالی تیری جیہڑے من گھڑیالی تیرے
 رب دے نور دا اکوسوما اپنی ہوند سنوارن خاطر
 آقا کملی کالی تیری جنت بنی سوالی تیری
 رب وی تیری نعت اتاری لہجہ فیر بلالی کردے
 کئی شان زراں تیری ہراک بانگ سوالی تیری (18)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں دیاں نظماں وچ روایت توں ہٹ کے اک نواں تے اُچھوہتا پن ملدا اے۔ نظم گوئی وچ اوہناں دو جیاں دے رستے تے چلن دی بجائے جتنے اوہناں اپنا اک الگ رستہ بنایا اے اوہ تھے ای اوس رستے اُتے چل کے وی دکھایا اے۔ خالد ارمان ہوریں لکھدے نیں:

”عظمت اللہ عظمت اتھروا لیکے یاں ہاسے اوہدا اپنا وکھرا شعری راہ اے،

اوہ کسے دے پچھے نیس ٹریاتے نہ ای اوہنے پہلاں توں چُھستی ہوئی
بُرکی نوں چُھسن دا گناہ کیتا اے“ (19)

اوہناں دیاں نظماں دے موضوعات اندرونی اک تنوع تے رنگارنگی نظر آندی اے۔ ہر موضوع نوں دکھاتے اچھوہتا اے۔ ایس نوں تے اچھوتے پن دے پچھے اوہناں دا گہرا تہذیبی، سماجی تے تمدنی شعور کارفرما نظر آندا اے۔ ایہو وجہ اے پئی جس ویلے اوہ اپنیاں نظماں راہیں کسے سماجی مسئلے نوں موضوع بناند اے تے اوس دے کسے وی پہلو نوں ادھورا تے نامکمل نہیں رہن دیندا۔ جس ویلے اوہ معاشرتی سطح تے پائی جاوون والی اوج بچ تے معاشی تے طبقاتی ناہمواریاں تے عام لوکاں اُتے ہون والے ظلم تے جبر نوں دیکھدا اے تے اوہ دلچسپی بوجھت کات دار ہو جاند اے۔ ایس توں اڈا انساناں دے ظاہری تے باطنی تضادات تے عام لوکاں دا استحصال اوہدے توں برداشت نہیں ہونداتے اوہ ایہناں ظلم دیاں قوتاں نوں لکاردا اے۔ ایس حوالے نال اوہدے اکھراں وچ زہر بھر جاند اے۔ اکھراں چے انگاریاں داروپ دھار لیندے نیس جہاں دی حدت تے تپش پڑھن والیاں دے ذہناں اُتے اثر کردی اے۔ تے اوہناں دی طنز دی کات گہری توں گہری ہوندی جاندی اے۔ اوہناں دی زبان دلچسپی تے اوہناں دا اسلوب اک نشتر داروپ دھار لیندے نیس تے اوہناں دیاں نظماں وچ انسانی زندگی دیاں ازلی تے ابدی سچائیاں اُبھرن لگ پیندیاں نیس۔ اک فلم جیہی اکھاں اگے چلن لگ پیندی اے تے صدیاں دارالتقائی سفر اوہناں دے شعراں راہیں سمٹ کے سامنے آ جاندے اے تے انج جاپن لگ پیندا اے پئی جیویں گزریا ہویا ویلا تے اوہدے واقعات ساڈے سامنے آ گئے ہون۔ گزرے ویلے تے صدیاں دے ایس سفر نوں اپنیاں نظماں تے اوہدے اکھراں راہیں اُلکیاناں ڈاڈا کٹھن تے مشکل کم سی تے ایہہ مشکل کم کوئی ورلا وانجا ای سرانجام دے سکدا سی۔ ڈاکٹر عظمت اللہ ہوراں نے ایس کٹھن تے مشکل کم نوں کر کے دکھایا اے۔ ایس کم نوں کرن لئی اوس نیس صدیاں اُتے پھیلیاں ہویاں تہذیبیاں تے اوہناں دے بطون وچ سفر کیتا اے تے جو کج حاصل کیتا اے اوس نوں اپنیاں نظماں راہیں پیش کردتا اے۔ اوہناں جہاں سرناویاں پٹھان نظماں اُلکیاں نیس اوہناں دی فہرست کج ایس طرح اے۔ چڑھاوا، پاک وطن، بنداک سوال، کالا مینڈا ویس، اسیں دکھاں جائے، چھیتی بوہڑیں وے طہیاں، دور کھلوتا ہسد اماہی، اکھیاں نیر و نیر، ڈیگر ویلے، مہندی، پنجے پانی کوڑے، فی چوڑی گرے، اک رانچھا مینوں لوڑی دا، سچ لکیر، سانجھا روگ، اکوالف تیرے درکار، وچلی گلی، کرکتن ول دھیان کڑے،

اکھ داہتین، نتارا، چندلاقن ہوئی، ہنگارا، پھر وانہہ، اُلھے دی پچھان، کندھ اوہلے پردیس، ماں باجھ نہ یاریاں، چرنے دی چیک، دے کملی دے ڈھولنا، اکلاپا، سوہے چیرے والیا، دھواں، خوف، سورج، حیاتی، مجبوری، ماضی، گھلیاں باہواں، پچاں، کسے نوں پیڑ کیہہ اے، پُپ سائیاں قبریاں، حوصلہ، اتھرو، ہو جی لیندے، اک اوبلہ، چنگا گلد اے، اک غیر یقینی ویلا، چڑیاں نموجھانیاں قابل ذکر نہیں۔

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اپنیاں نظماں راہیں آج دے اک عام بندے دی زندگی دی تصویر اُلکی اے۔ ایہہ تصویر سانوں دسدی اے پئی آج دا بندہ طرح طرح دے غماں تے دکھاں وچ ڈُہیا ہویا اے۔ ون سونیاں سوچاں نہیں اوبدا چارے پاسیوں گھراؤ کیتا ہویا اے۔ اوبدی زندگی دا کوئی وی پل تے لہہ اہیائیں جہیڑا نویاں نویاں فکراں تے سوچاں وچ نہ جھکڑیا ہووے۔ ایہناں غماں، سوچاں تے فکراں میں اوبنوں کی داکی بنادتا اے اوبدی اک اگھڑویں جھلک اوبناں دی اک نظم ”بنداک سوال“ دے وچ دکھائی دیندی اے:

کہڑے گھاٹوں لنگھنا اے میں

کہڑے تھماں کھلونا

کہڑے ویلے ہسنا اے میں

کہڑے ویلے رونا

انج دیاں گجھ سوچاں اندر

ڈاڈھا گھبیا ہویاں

اپنے ای مُدھکے دے اندر

آپے ڈُہیا ہویاں (20)

اپنیاں نظماں راہیں ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے ازلاں توں دکھاں دی ماری اک سوانی دی کہانی وی اُلکی اے۔ ایہہ سوانی جہیڑی ہر لحاظ نال بد نصیب اے تے سماجی استحصالی دا شکار اے۔ تے ایس پاروں دکھ تے غم اوبدا ورشہ بن گئے نہیں تے ایہناں دکھاں تے غماں توں نجات دی صورت وی اوس نوں کوئی صورت نظر نہیں آوندی۔ صدیاں دا ارتقائی سفروی عورت تے ہون قلم، نا انصافی تے استحصال دا خاتمہ نہیں کر سکیا۔ ہر دور تے عہد وچ ایس قلم تے استحصال دیاں نویاں نویاں شکلاں سامنے آئیاں نہیں

تے اُن گنت پیڑاں تے دُکھ اوہدا مقدر بنے نہیں تے اچھے تیکرا یہہ سلسلہ جاری وساری اے تے
ایہدے وچ کوئی کمی نہیں آئی۔ تے ہون تیکر کوئی مسجاوی نہیں آیا جیڑا اوہدے زخماں اُتے مرہم رکھدا تے
اوہدے غماں داماوا کردا۔ اوہناں دی نظم ”کالا مینڈا ویس“ اک بد نصیب سوانی دی زندگی دی کہانی اے۔

میں جہی تاں اونتری
وہمی میں پیراں نال
لحلاں والے پیر دے
دیوے تھکی ہال
بجر اجپیا ماکھیوں
ڈاڈھے تیکھے ڈنگ
”نیل کرائیاں ہیلکاں
نیلے پنے گئے انگ
اساں نزوئی جیج دے
بت پروئے ہار
چت نہ لگے اپنا
آ گھر اپنے دیس
کالے مینڈے کپڑے
”کالا مینڈا ویس“ (21)

اوہناں اپنیاں نظماں راہیں آج دے دُکھاں تے غماں وچ گھرے انساناں دی زندگی نوں وی
اپنا موضوع بنایا اے تے اوہناں دی زندگی دی کامیاب مرقع نگاری کہتی اے۔ اوہناں دے دُکھاں تے
غماں دی کہانی اُلکیداں ہونیاں اوہناں جتھے نوکلے استعاریاں تے علامتاں توں ڈاڈھا کم لیا اے
اوتھے اوہناں دی زبان دا اوتار اوی ڈاڈھا اکاٹ دارا اے۔ ایس حوالے نال اوہناں دی اُلکی نظم ”اسیں
دُکھاں جائے“ پڑھدیاں ہویاں انج گدا اے پئی جیویں اساں ازلاں تو غماں تے دُکھاں دے
ماریاں دی کہانی پڑھ ریہہ آں۔ ایس نظم دا اچھوتا رنگ تے اسلوب تے لفظاں اندر پائے جاوے والے
ڈوہنگے معانی تے مفاہیم الگ توں پڑھن آ لے اُتے اثر چھڈ دے نہیں تے اوس نوں انج گدا اے پئی

ایہہ نظم اوہدی اپنی کہانی اے۔ ایہہ نظم بیٹھاں دتی جارہی اے:

ساون بدلاں وچ وی ساڈے
 نمین رہے تریہائے
 اسیں دُکھاں جائے
 سیت نہ لٹھی، سورج بھاویں
 پیٹے اَلو ساہے
 اسیں دُکھاں جائے
 اکھاں شوہدیاں گروی پائیاں
 کہہوا آن چھڑائے
 اسیں دُکھاں جائے
 قبریں مٹھے پانی وارے
 رتے پھل چڑھائے
 اسیں دُکھاں جائے
 تن دے سارے گاہک نیں عظمت
 من نول کون منائے
 اسیں دُکھاں جائے (22)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اپنیاں نظماں راہیں آج دے معاشرے دی اک اچھی
 تصویر دکھائی اے جیہڑی بڑی ای دلخراش اے۔ ایہہ تصویر جیہڑی عام لوکاں دی شرماں تے عزتاں دی
 پائمالی ول اشارہ کردی اے۔ ایہناں شرماں تے عزتاں نول کناں رولیا اے تے معاشرے
 اندر اٹھیر پھیلا یا اے۔ آج دیاں شریف زادیاں نول کناں اپنیاں عزتاں نول نیلام کرن تے مجبور کیتا
 اے تے اوہناں دیاں زندگیاں وچ زہر گھولیا اے ایہہ آج دے معاشرے داسب توں وڈاروگ اے۔
 ”جھتتی بوہڑیں وے طیبیا“ تے سرناویں پٹھ اُلکی ہوئی ایہہ نظم قابل غور اے:

چچ گمروچ پچھے چان
 عزتاں زلیاں

چادر چار دیواری نوں وی
 شرماں ٹھلیاں
 امرت دے ہر سوے اندر
 زہراں گھلیاں
 عزت والی سر دل اُتے
 اکھاں رُلیاں
 عظمت اوہدا کرم اڈیاں
 اکھاں گھلیاں

(23)

اوہناں اپنیاں نظماں راہیں عصری حالات تے اوہدے آشوب دا وی گوہڑا نقشہ کھچیا اے۔
 آج معاشرے وچ تھاں تھاں تے جھیرے تباہی تے بربادی دے مناظر نہیں اوہناں دے اکھراں وچ
 ڈھل گئے نیں۔ ساڈے آلے دوالے ہونوں آلی قتل و غارت گری، خون ریزی تے دہشت گردی دی
 بھینٹ چڑھن آلے بے گناہ تے معصوم لوکاں دا خون جھیرا ہر پاسے کھلر یا پیا اے اوہدی کامیاب
 مصوری اوہناں دے شعراں اندر ہوئی اے۔ ایس حوالے نال اوہناں دی اُلکی ہوئی نظم ”اکھیاں نیرو نیر
 وے سائیاں“ نوں بطور حوالہ پیش کیتا جاسکدا اے۔ ایس نظم وچ آون والے نوینکے استعارے تے
 علامتاں آج دے حالات تے گوہڑا چائن پاندے نیں:

اکھیاں نیرو نیر وے سائیاں
 اکھیاں نیرو نیر
 دل دا ورقا چیر گئی اے لہو دی اک لکیر وے سائیاں
 اکھیاں نیرو نیر
 وے اکھیاں نیرو نیر وے
 چھتاں پھٹاں کیہ گجھ ہووے دسن کیوں شہتیر وے سائیاں
 اکھیاں نیرو نیر
 وے اکھیاں نیرو نیر وے
 جتھے دے لئی سانب لئی میں لٹھی جھڑی لیر وے سائیاں

اکھیاں نیرو نیرو
 وے اکھیاں نیرو نیرو وے
 سَکے سَکھ نوں گَکھا کردا لہو وچ بھجھا تیر وے سائیں
 اکھیاں نیرو نیرو
 وے اکھیاں نیرو نیرو وے (24)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اپنیاں نظماں تے اوہناں دیاں علامتاں راہین ایتھوں دی دھرتی تے اوہدے نوے نوں اپنے اکھراں راہیں اُلکیا اے۔ ایس دھرتی اُتے رہن آ لے سچے لوکی کیوں رُلدے پے نہیں تے جھوئیاں دے سراں اُتے پگاں بنیاں جارہیاں نیں؟ ایہہ نا انصافیاں کون کر رہیا اے؟ تے ایہدے پچھے کہو دے عوامل تے محرکات پوشیدہ نیں اوہناں نیں ایہناں نوں ساسنے لیا ندا اے۔ ایس توں اڈا ایس دھرتی اُتے ون آ لے لوکی جس طرح ڈرتے خوف وچ مبتلا نیں؟ اوہناں دے بکھ کیوں سیتے گئے نیں؟ تے اظہار تے ابلاغ اوہناں واسطے ممکن نہیں رہیا؟ ایس ڈرتے خوف نیں اوہناں دیاں سدھراں تے تابنگاں دا گلا کیوں گھٹ کے رکھ دتا اے تے اوہناں نوں اندرو اندر مار دتا اے؟ تے اوہناں دے خاباں تے سدھراں نوں مٹی وچ رول دتا اے۔ ایس دھرتی اُتے چاروں پاسے گھلی جھیردی ہنیری اے۔ عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اوہنوں اپنیاں علامتاں راہیں اُلکیا اے۔

اوہناں دی نظم ”نتی چوڑی گر نیے“ اک اجہی علامتی نظم اے جہدے وچ شاعر دا مخاطب اک سوانی اے جھیردی اک چوڑی گر نی اے۔ ایس خطاب راہیں آج دے معاشرے تے اوہدے اندر رہن آ لے لوکاں دیاں جھیریاں تصویراں دکھائیاں نیں اوہ بڑیاں دلخراش نیں۔ ایہہ تصویراں بناون لئی جھیریاں علامتاں دا اوتار کیتا گیا اے اوہناں وچ ”انبر“ ”دھونی“ ”دھرتی“ ”بوہے“ ”قضا“ ”ہوا“ ”کچ“ ”کھیرے“ ”ڈاک“ ”ڈھولنا“ ”سولاں“ اہم نیں:

انبر ڈھندیاں ڈھونیاں
 دھرتی سیتے تاء
 بوہے پئی کھڑکا وندی
 اڈھی رات قضا

اُجڑے اُجڑے شہر دا
 ماتم کرے ہوا
 جھوتے موجاں مان دے
 چنچے دے گل پچاہ
 بے آکھوتے اونتری
 دُنیا پیندی مچ
 جانی چوڑی گریے
 وچ نہ اتھے کچ (25)

اپنی اک نظم راہیں ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اک سوانی دے داخلی جذبیاں اُتے
 چائن پان دے نال اپنیاں تاہنگاں تے سدھراں دا وی بیان کیتا اے۔ ایہہ تاہنگاں تے سدھراں
 جیہڑیاں سوانی دا قیمتی اثاثہ نہیں تے ایہناں دے سہارے نال ای اوہ زندگی گزار رہی اے۔ اوہدے
 داخلی جذبے اوہدے اکھراں وچ ڈھل کے اوہدی ذات دی کہانی بیان کرن لگ پیندے نیں۔
 اوہناں دی اک غیر مطبوعہ تے اچھے تیکر چھاپے نہ چڑھن آلی نظم ”چنگا لگدا اے“ بطور وگی پیش کیتی
 جارہی اے:

اکھ تریہ دے
 اتھرو پینا
 اک ساہ مرنا
 اک ساہ جینا
 چنگا لگدا اے
 پتھر پتھر
 شکلاں گھڑنا
 دھرتی گڈنا
 امبز چھونا
 چنگا لگدا اے

چن دی پیلی
تارے بونا
اڈیاں چک چک
امبر چھونا

چنگا لگدا اے (26)

اوہناں دیاں نظماں جتھے اوہناں نوں اپنے عہد دے دو جیاں شاعراں توں وکھ کر دیاں
اوتھے اوہناں دا موضوعاتی تنوع اوہناں اندر ڈونگھائی پیدا کر دا اے۔ اوہناں دیاں نظماں دے منظروی
جاندارتے اگھڑویں نیں تے آلے دوالے دی عکاسی وی جاندار اے۔ ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت اپنیاں
زیادہ تر نظماں راہیں اپنے ویلے تے اپنے عہد دے حالات و واقعات تے آج دے معاشرے اندر رونما
ہوون والی تبدیلیاں تے چانن پاند نظر آوند اے۔ اپنے ویلے تے عہد دی گل کرن دے نال اوہ اپنے
عہد دی تاریخ نوں وی لفظاں راہیں بیان کردا نظر آوند اے۔

ایس پاروں اوہناں دی اک قلمی نظم (ہتھ لکھت) ”اک غیر یقینی ویا“ اُتے جھاتی مارنے آں۔
ایس نظم وچ آون آلے ”ہمیرے“، ”بگل“، ”کتیاں“، ”ٹویا“، ”پروازاں“ جہیاں علامتاں تے استعارے
ایس نظم وچ ڈونگھائی پیدا کردیندے نیں۔ نظم پٹھاں دتی جارہی اے:

سارا شہر ہمیرے اپنی
بگل دیوچ رتا ہويا
ہور وی ڈونگا ہوندا جاؤے
وہماں والا ٹویا
کتیاں دیوچ گونجن پیا
کتیاں دیاں آوازاں
اڈن توں وی پہلے تھک کے
سوں گتیاں پروازاں
اپنے غیر یقینی ویلے
پڑھدا کون نمازاں

(27)

اوہناں دیاں نظماں وچ ہجرتے فراق دارنگ ڈاڈا گہراتے اُگھڑواں اے۔ ہجرتے فراق دا ایہ رنگ جس ویلے اوہناں دیاں اُلکیاں ہویاں نظماں تے اوہناں دے اکھراں وچ اُبھر دا اے تے اوہناں دا تاثر پڑھن آلیاں نوں اپنی گرفت وچ لے لیندا اے۔ ہٹھاں اوہناں دی قلمی نظم دتی جا رہی اے:

ہنیری جھل پئی اے
 کوئی شے نیر بن کے
 اکھاں چوں ڈلھ پئی اے
 ہنیری جھل پئی اے
 دلاں نوں جوڑ لئی دا اے
 ہڑاں دے پانیاں نوں
 پچھاں نوں موڑ لئی دا اے
 دلاں نوں جوڑ لئی دا اے
 وچھوڑا جر لیا اے
 میں اپنے آپ کولوں
 کنارہ کر لیا اے
 وچھوڑا جر لیا اے (28)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے گج اہیاں نظماں وی اُلکیاں میں جہڑیاں پوریاں دیاں پوریاں علامتی نہیں۔ ایہناں علامتی نظماں وچ آون آلیاں علامتاں جتھے ساڈے آلے دوالے دے لوکاں دی زندگی دی کہانی بیان کردیاں نہیں تے اوتھے ساڈا ادھیان ایس حقیقت ول پرتا دیندیاں نہیں پئی آج دے سماج وچ کیوں اک ہنیر چیا ہو یا اے؟ کدرے وی انصاف نظر نہیں آوندا۔ کیوں پڑھا کو تے ہنر آلے لوکی زل گئے نہیں تے اوہناں دی قابلیت تے اہلیت دی قدر کرن آلا کوئی نہیں۔ اوہناں دی جگہ تے اُن پڑھ تے جاہل لوکاں نوں رکھیا جا رہیا اے۔ ایہہ نا انصافی تے اندھیری نگری سبھے پاسے نظر آوندی اے۔ ایس حوالے نال اوہناں دی اک قلمی نظم ”چڑیاں نموجھانیاں“ وچ آون آلیاں ”چڑیاں“ تے کاواں ”دیاں علامتاں آج دے معاشرے دے اندر ہون والے ظلم تے نا انصافی دے مختلف حوالیاں نوں سامنے لیاندیاں نہیں۔ ایس نظم وچ اک فطری

بہاؤ اے تے منظر نگاری وی نوبلگی اے۔ زبان دا ورتارا وی چاندرا اے۔ ایہہ نظم بطور حوالہ ہنھاں
دتی جارتی اے:

ویلا ڈبڈی شام دے
پُپ کھلوتے رکھ
نویاں کھیڈاں کھیڈ دے
بڑے پُرانے ڈکھ
چچو چچ گنڈریاں
آئیاں وکن بزار
وعدے قسماں جھویاں
جھوٹے وچ وپار
چڑیاں تھو جھانیاں
کانواں ہتھ مہار
اڈیاں چک چک و ہندیاں
بلھے شاہ سرکار

(29)

اپنیاں نوبلگیاں نظماں پاروں ڈاکٹر عظمت اللہ ہوراں نوں جدید پنجابی نظم وچ جھیرا اُچاتے
منفرد مقام ملیا اے اوہدے توں انکار نہیں کیتا جاسکدا۔ کلاسیکی شاعراں دی طرح اوہناں نہیں ”چرختے“
دے استعارے تے علامت راہیں آج دے حالات اُتے جھاتی ماری اے۔ معاشرے وچ گھلی ہوئی
ھنیری تے اُت ماریں آج دے عام لوکاں نوں اک نہ ختم ہون والے ڈرتے خوف دا شکار کردتا اے۔
ایہہ ڈرتے خوف جھیرا دن بدن ودھدا جارہیا اے۔ اوہناں دی نظم ”چرختے دی چیک“ جھیری اوہناں
دے شعری مجموعے ”وساں“ وچ شامل اے اوہدے تے نظر مارنے آں:

اج وی بندہ آدم خور
سادھو جاپے، ہوندا چور
اج وی ات اُتھیری گھلے
پانی وانگر رت پنی ڈلھے

اج وی نیزے دی چکار
 پھڑ لو، پھڑ لو، مار او مار
 اج وی ویلا چیکاں مارے
 مٹھے پانی ہو گئے کھارے
 اج وی غرضان دی کرپان
 پُٹے کر دی لہولہان
 اج وی عورت مال وکاؤ
 وٹھن والا فیر وی ساؤ
 اج وی مٹاں دیوے ٹھپا

بندے دا اے اُچّا رُتبا (30)

اپنیاں نظماں راہیں ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اک الہڑ میار دیاں تابنگاں تے جذبیاں
 اُتے جھاتی پاون دے نال اوہدے دل تے لگے ہوئے زخماں، اوہدیاں ہاواں، پنجواں تے سسکیاں
 نوں اپنے اکھراں وچ ڈھالیا اے۔ ایہہ الہڑ میار جہیڑی ہجرتے وچھوڑے داشکاراے تے ایس
 وچھوڑے تے ہجرتیں اوہنوں اندرو اندری مارتا اے۔ غم تے درد دی ایہہ دھونی اوہدی ذات اندر دھنی
 ہوئی اے۔ اوہدا اظہار اوہ کیوں اپنے عاشق سامنے کردی اے؟ اوہدا اک اظہار ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت
 ہوراں نے اپنی نظم ”سوہے چیرے والیا“ وچ بھرویں تے اُگھڑویں انداز وچ اُنج کیتا اے:

سوہے چیرے والیا
 کھوہ بچتی وے
 عمراں ہونیاں
 نہ جاگی نہ سستی وے
 سوہے چیرے والیا
 کھوہ بچتی وے

سوہے چیرے والیا
 میں موٹی وے
 بچ ہولاں دے

چھج ہنجوآں دے روئی وے

سوہے چیرے والیا

میں موئی اے (31)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے جھیریاں بولیاں اُلکیاں نہیں اوہناں وچ بڑی ڈوگھائی
اے۔ ایہناں بولیاں وچ اوہناں دانویکھا اسلوب تے اوہناں دے رنگ رنگ دے موضوعات قاری
دے توجہ اپنے ول موڑ لیندے نہیں۔ ایہہ بولیاں اوہناں دی فکر دے نویں نویں پہلو تے زاویے سامنے
لیاندیاں نہیں۔ اپنیاں بولیاں راہیں ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت نہیں زندگی دے جھیرے پہلو اُتے گل
کیتی اے اوہ ساڈے آلے دوالے پھیلے ہوئے نہیں۔ ایس لئی ایہناں دی اہمیت ودھ جاندی اے۔

ایہناں بولیاں وچ شاعر نہیں جتھے آج دے انسان دی بھکھ، اوہدیاں مجبوریاں تے محرومیاں
اُتے جھاتی پائی اے اوہتھے ای انسانی استحصالی دیاں وی بھیا تک شکلاں وی دکھائیاں نہیں۔ ایتھوں ایہہ
گل اگھر کے سامنے آجاندی اے پئی شاعر خود وی اینیاں پیڑاں داشکاراے تے ایہو وجہ اے پئی اوہ
اپنے جنے دوجے لوکاں دی گل کردا نظر آوند اے تے جھیریاں قوتاں عام انساناں دے حقوق نوں
پانمال کر رہیاں نہیں اوہناں دے خلاف اوہ اپنیاں بولیاں وچ ردِ عمل تے نفرت دا اظہار کردا اے۔

اوہناں دیاں بولیاں وچ جتھے حسن و جمال دا عنصر اگھڑواں اے تے اوتھے زبان دا ورتاروی
ڈاڈا اثر بھریا ہویا اے۔ اکھراں وچ اجہی ڈوگھائی اے جھیر دی پڑھن آلے نوں اپنی گرفت وچ لے
لیندی اے۔ پیٹھاں اوہناں دیاں کج بولیاں وگی دے طور تے دتیاں جا رہیاں نہیں:

۔ گل لکھے دی تول کے دیکھی

۔ تینوں کیڑیاں بنیاں ہیرے

وٹے سارے ہولے پئے گئے

کھیریاں لئی زہر پھک لئی

۔ گوری جمیل ملوک ج اتری

۔ تائیوں اکھاں وچ پانی کھارا

پانیاں دے ساہ سک گئے

سوچاں وچ اک اگیا

۔ سستی پئی نوں خیال تیرا آیا

۔ چلے عشق دی ہانڈی چاہڑی

مصرعے دی اکھ کھل گئی

گواہنڈناں نے سر بنھ لئے

۔ نت پیشیاں ہون کچھری

بھکھ تھانیدار گھر دی (32)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں دی اک وڈی پچھان اوہناں دی پنجابی غزل اے۔ اوہ آج دی پنجابی غزل دے اک نویکے تے سرکڈ ویس شاعر نیں۔ اوہناں دی غزل وچ فکر دی اچھ تے ڈونگھیاں پڑھن آلیاں تے اثر چھڈ جاندی اے۔ ایس توں اڈا اوہناں دی غزل وچ سوز تے درد رنگ وی اگھڑواں اے۔

اوہناں دی غزل دا اچھوتا تے نویکھا اسلوب اوہناں نوں اوہناں دے ہم عصر شاعراں توں اڈا کر دیندا اے۔ اوہناں دی غزل دی زبان سادہ تے معانی تے مفہیم تہ درتہ نیں۔ جیویں جیویں ایہناں معنیاں تے مفہیم توں پردہ اٹھدا اے زندگی دیاں رنگ برنگیاں تصویراں نظراں اگے آجاندیاں نیں۔ اکھراں راہیں بنایاں ہوئیاں تصویراں زندگی دی کسے ناکے حقیقت نوں سامنے لیاندیاں نیں۔ ایہدے نال نال نویں نویں استعارے تے علامتاں اوہناں دی غزلاں وچ ڈونگھائی پیدا کردے نیں۔ اوہناں دے اکھراں وچ ڈاڈھی کاٹ اے تے پڑھن آلے نوں انج جاپن لگ پیندا اے جیویں ایہناں اندر زہر بھریا ہووے۔ انج ایس لئی وی ہو یا اے پئی اوہ معاشرے اندر ہوون آلیاں زیادتیاں تے نا انصافیاں نوں برداشت نیں کر سکدا۔ اوہدی باطن دی اکھ روشن اے تے ضمیر زندہ اے۔ ایہو وجہ اے پئی اوہ کدے وی مصلحت دا شکار نہیں ہو یا۔ اوہنوں جو گج نظر آیا اے اوہ اوہدے اکھراں راہیں ڈھلدا گیا اے۔ اگر کسے نیں انسانی زندگی دیاں سچیاں تے اُجلیاں تصویراں ویکھیاں ہوون تے فیر عظمت اللہ عظمت ہوراں دی پنجابی غزل دا مطالعہ کر لوے۔ ایہدے نال انسانی زندگی دے ظاہری تے باطنی تضادات تے انساناں دے نویں نویں وٹائے ہوئے روپ تے اوہناں دے مکروہ چہرے اوہناں دے شعراں راہیں پڑھن آلے دے سامنے آجاندے نیں۔ اوہناں دی غزل اک لہجیا آئینہ اے جس دے وچ سانوں گزرے ہوئے ماضی دے نال آج دے دور دی تصویر نظر آجاندی اے۔ ایہہ تصویر جیڑی دلخراش تے عبرت ناک اے۔

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں دیاں غزلاں اندر پائی جاون آلی رنگارنگی تے تنوع اوہناں نوں اوہناں دے ہم عصر شاعراں توں دکھ کر دیندا اے۔ ایس حوالے نال عبدالنبیل شاد ہوری لکھدے نیں:

”اوہدیاں نظماں تے غزلاں جیاتی دے کوڑے مٹھے پکھاں نوں
 اگھڑیاں وکھائی دیندیاں نیں۔ غزل دے قصور سکول آف تھماٹ
 وانگر اوہدی غزل کچی پیڈی، نویاں ردیفناں نوں سامنے لیاندی اے۔
 اپنے وکھرے مہاندرے نال پڑھن والیاں دا دل موہ لیندی اے“ (33)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اپنی غزل راہیں ظالم تے طاغوتی قوتاں تے اوہناں دے ظلم تے جبر دے خلاف نفرت تے ردِ عمل دا اُگھڑواں اظہار کیتا اے۔ اوہ اپنے شعراں راہیں ظالماں نوں لکاردا اے تے اوہناں دے کالے چہرے لوکاں نوں دکھاند اے۔ ایہناں ظالماں میں کیویں ہر دور تے عہد وچ غریباں تے محنت کشاں دا استحصال کیتا اے تے اوہناں دے بنیادی حقوق اوہناں توں کھوئے نہیں تے اپنے گھراں نوں دولت نال بھریا اے۔ ڈاکٹر عظمت ہوریں جدوں اپنی غزل وچ ایس استحصالی طبقے نوں موضوع بناندے نہیں تے اوہناں دے اکھراں وچ اچھی کاٹ آجاندی اے جیہڑی پڑھن آلیاں دے ذہناں اُتے اثر چھڈ جاندی اے۔ اوہ وی چونکہ محنت کش طبقے نال تعلق رکھدا اے ایس لئی اوہدے جذبے جیہڑے محنت کش کلاس دے جذبے نہیں اوہ اکھراں راہیں ڈھل جاندے نہیں۔ اوہدی غزل وچ آون والے نوںیکلے استعارے تے علامتاں اوس استحصال دے مختلف زاویاں تے شکاں نوں ساڈے سامنے لیاوندے نہیں۔ ایس حوالے نال اوہناں دی اک غیر مطبوعہ غزل اُتے جھاتی مار نہیں آں:

اگ سریرے ڈھکی اے
 رت وجودوں سکی اے
 مونہہ اوہناں دے کالے ہون
 انت جہاں نے چھٹی اے
 جہاں اکھاں دی لوئی
 بڈیاں وانگر کئی اے
 اپنی سوچ سوانی یار
 جا کس محلے لگی اے
 جیوں بیٹوں عظمت جی
 پیار شریں مکی اے (34)

آج دے عہد تے اوہدے آشوب نوں وی اوہناں اپنیاں غزل تے اُودھیاں علامتاں راہیں بیان کیتا اے۔ ایہہ علامتاں جہاں وچ بڑی ڈونگھیاکی تے کاٹ اے۔ ایہناں علامتاں اندر درتہ معانی تے مغایہم پوشیدہ نہیں۔ جیویں جیویں ایہناں معنیاں تے مغایہم توں پردہ اٹھدا اے تے ساڈے سامنے اوہ

حقیقتاں تے سچائیاں سامنے آجاندیاں نہیں جنہاں نوں ویکھن دی ساڈے اندرتاب نہیں۔ ایہناں علامتاں راہیں ڈاکٹر عظمت ہوراں نہیں آج دے انساناں دیاں محرومیاں تے اوہناں دی بے بسی دیاں تصویراں دکھائیں دے نال زرداراں تے قاضیاں دے ظاہری تے باطنی تضاداں دے اوہ روپ تے شکلاں دکھائیاں نہیں جہیزیاں ڈاہڈے کالیاں تے گھناؤنیاں نہیں۔ اوہناں دی اک غزل تے جھاتی پانے آں:

سورج ساہنویں چھانواں کیتھوں
حشر دیہارے مانواں کیتھوں
جیوندیاں لاشاں امبرجھاکن
مویاں لئی ہن تھانواں کیتھوں
پتھر جیسے زرداراں کولوں
درد منداں لئی ہاواں کیتھوں
شہر دا قاضی دَسے مینوں
مُنصف رہواں تے کھاواں کیتھوں
جہڑے ماں دی عظمت بھل گئے

اوہناں وچ اناواں کیتھوں (35)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اپنیاں غزلاں راہیں ہر دور تے عہد دے لوکاں تے ہوون والے ظلم، ناانصافی تے جبر دے پہلوواں نوں اپنے شعراں راہیں اُلکین دے نال اوہناں دے اظہار تے ابلاغ اُتے لکیاں ہوياں پابندیاں اُتے چانن پاون دے نال ساہوکاراں دے مفلس تے پے ہوئے لوکاں نال ناروا سلوک، اوہناں دامعاشی و معاشرتی استحصال، ہر پاسے بھک نال مردے لوک، اوہناں دیاں ہاواں، تے سماج وچ چاروں پاسے پھیلی ہوئی تباہی تے بربادی تے اُہدے منظران توں گُج ایس طرح لفظاں وچ ڈھالیا اے کہ ساڈے سامنے آج دے عہد دی اک پوری فلم چل جاندی اے۔ ایس پاروں اوہناں دی اک غزل وچ آون والیاں ”سکری“، ”چبھ“، ”قلم“، ”دھرتی“، ”واہ“، ”روڑیاں“، ”چڑی“، ”کر بل“، ”علم“، ”ششیراں“ دیاں علامتاں آج دے دور دی کہانی بیان کردیاں نہیں:

لکھتاں دے باہیں سکری جمدی ویکھ رہیا واں
لہو وچ چبھتی چبھتی قلمدی ویکھ رہیا واں

کتنے چہ توں ذرواراں دے پیراں پٹھاں
 دھرتی انساناں دے ہمدی وکھ رہیا واں
 بھکھ مریندیاں وستیاں اندر پُپ دے پہرے
 ربا بن تے واء وی تھمدی وکھ رہیا واں
 روڑیاں وچوں بال وچارے کیہ لہمدے نیں
 چیز دی اکھ وچ اتھر غمدی وکھ رہیا واں
 تھائیں تھائیں کر بل دے سرناویں کھلے
 ہتھو ہتھیں دکھ علمدی وکھ رہیا واں
 چار چنڑے لشکدیاں شمشیراں اندر
 ہمت عظمت اپنے دم دی وکھ رہیا واں (36)

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے اپنیاں غزلاں وچ جتھے نوکلے استعاریاں تے علامتاں دا اوتارا کیتا اے اوتھے ای رنگ برنگیاں تشبیہات نال اپنیاں غزلاں وچ طرح طرح دے رنگ بھرے نیں۔ ایناں دے نال اوہناں نیں جہیزیاں تلمیحات دا ورتارا کیتا اے اوہ ڈانڈا جاندار اے۔ ایہناں تشبیہات، علامتاں تے تلمیحات دے تناظر وچ اوہناں نیں جتھے اپنے دل دیاں تاہنگاں تے سدھراں نوں موضوع بنایا اے اوتھے اپنے تخیل تے اوہدے نال جُڑے اپنے خباں، تمناواں، جذبیاں، تے آرزواں نوں وی اپنے اکھراں راہیں ڈھالیا اے۔ تے ایہدے نال اپنے شعراں راہیں آج دی کہانی وی بیان کیتی اے:

چن دی لوئے ڈٹھٹھا اک خیال جہینا
 موہڈے ترکش، قدمزے دی چھال جہینا
 یاد پنگوڑے دل نوں ہوئے دینا واں
 دل اپنا چنڈرا اے آتھڑے بال جیا
 اوہدے ہتھ تلواراے بھاویں لوہے دی
 کچ دا جٹا دُلے دی اے ڈھال جینا
 ہر لوہے تے اکھاں نیں زنجیراں واگ
 آل دوالا پُپ اے کسے سوال جینا

دریا وانگر کنڈھیوں پاہرواگدراے
کئی سالاں توں اکھ داخالی کھال جینا
عظمت جسران کھنگھر ونجھ کے نیچا اے

تھیا تھیا مُڑکے وچ دھمال جینا (37)

آج دے معاشرے وچ کیویں لوکاں کولوں اوہناں دیاں خوشیاں رس گیاں نہیں تے بنجواوہناں
دے مقدر بن گئے نہیں؟ کیویں اک غریب دی دھی جھیز نہ ہوون پاروں بیٹھی ریہہ چاندی اے تے
اوبدے ماپے گج وی نہیں کر پاندے؟ کیویں آج دے سماج وچ ہر پاسے بھکھ تے تنگ داراج اے؟ تے
لوکی دووقت دی روٹی نوں پے ترسدے نہیں؟ ہر پاسے ہون والیاں زیادتیاں تے ناانصافیاں کیویں
سرچڑھ کے بول رہیاں نہیں تے عام لوکاں کولوں اوہناں دے جیون دا حق کھوریاں نہیں؟ ایہ ات کناں
میں مچائی ہوئی اے عظمت اللہ ہوراں نہیں اپنی اک غزل راہیں ایہدے توں پروا چکلیا اے:

ہسدے بنجوں، روندے ہاسے
دیکھ رہیاواں آسے پاسے
دھی دے سر چاندی آ گئی
دے سکیا نہ تولے ماسے
ساڈیاں تلیاں دین گواہی
چنڈیاں دے میں پھل وی ٹھاسے
ڈکٹیاں وانگوں وگدے رہیہ آں
بُٹھے ساڈے لاسم لاسے
تھاڑی دے دے بال سوائے
مک گئے ہن تے سبھ دلا سے
تیرے ست سمندر ربا
سانوں چا پن آپ پیاسے
ڈھڈ دوزخ نوں بھرنجیں سکیا
جنت دین دے گدے جھانے

ہن میں ربا روہن چلیاں
عظمت والے اُمید اٹاٹے

تھاڑی دے دے ہال سوائے (38)

اک شاعر دے طور تے ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت دی اک وکھری پچھان تے شناخت ایس لئی وی
اے پئی اوہناں نے پنجابی پئے وی کیہ نہیں۔ اوہناں دے پئے انسانی حیاتی دے وکھو وکھ رنگاں نوں
سامنے لیاون دے نال انسانی جذبیاں دی وی کہانی بیان کردے نیں۔ ایس توں اڈايناں وچ محبوب دے
حُسن و جمال دے نال اوہدے وچھوڑے دے غم نوں وی اَلکيا گیا اے۔ ایس توں ایہہ پئے ساڈے
وسیب دی کہانی وی بیان کردے نیں۔ ساڈی لوکائی تے ایہتھوں دے کلچر دارنگ روپ ایہناں وچ سمايا
ہو یا نظر آوند اے۔ ایناں ٹیپیاں راہیں عشق تے اوہدیاں اوکڑاں نوں وی بیان کیتا گیا اے۔ ایہہ پئے
ایہتھوں دی مٹی دی خوشبو نال مہکاں مار دے نیں۔ ایناں ٹیپیاں وچ ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے
الہڑ مٹیاں دے حسن تے اوہناں دیاں سدھراں اُتے وی ڈھیر سارا چانن پایا اے۔ اوہناں دے ٹیپیاں
وچ زبان دا اوتار اوی ڈا ہڈا جاندار تے اگھڑواں اے۔ بطور وگی اوہناں کج پئے پیٹاں دتے نی:

جھونے، جھونے، جھونے	پکھیاں پکھیاں پکھیاں
پتھہ کے ویکھاں گے	سگنے پائیاں نیں!
برہوں دے دھر کونے	بداں دے وچ اکھیاں
جھونے، جھونے، جھونے	پکھیاں، پکھیاں پکھیاں
سوتا سوتا سوتا	جوتے جوتے جوتے
لوں لوں پیڑاں دا	چٹھی یاں کھولی
جنگل اگ کھلوتا	سڑ گئے انگاں پونے
کنیاں کنیاں کنیاں	جوتے جوتے جوتے (39)
عمر گنوا کے تے	
اک دو نظماں بنیاں	
کنیاں کنیاں کنیاں	

ڈاکٹر عظمت ہوراں دیاں نظماں ہون یا غزلاں بولیاں ہون یا پئے اوہناں وچ اوہناں دی

فکر دی ڈوگھائی پڑھن آلیاں دے ذہن اُتے اثر چھڈ جاندی اے۔ اوہدے باطن دی اکھ اپنے آ لے دوالے دی ہر شے نوں وکھ رہی اے تے جوگ اوہنوں نظر آ رہیا اے اوہنوں اکھراں وچ ڈھال رہیا اے۔ ایہو وجہ اے پئی اوہناں دی شاعری آج دے عہد تے اوہدیاں قدراں، رویاں تے رجحانات دی آئینہ دار بن جاندی اے۔

اوہناں دی شاعری دے مطالعے توں ایہہ گل اگھڑ کے سامنے آوندی اے پئی شاعر دی سوچ تے فکر دادارہ خطیاں تے علاقیاں تک محدود نہیں رہیا بلکہ پھیلدا چلا گیا اے تے اک پورے عہد اوتے محیط ہو گیا اے۔ ایس عہد وچ کیہ ہو رہیا اے اوہ اوہناں اپنی شاعری راہیں لوکاں نوں ویکھایا اے تے زندگی دیاں تلخ حقیقتاں تے صداقتاں اُتے چائن پایا اے۔ تے آج دے عہد دا ترجمان ٹھہریا اے۔

ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں نے ہائیکو جمیڑی جاپانی صنف نظم اے اوہنوں وی اپنے اظہار تے ابلاغ دا وسیلا بنایا ہے۔ ہائیکو وچ وی اوہناں دی سوچ تے فکر دا نوں دکھا انداز پڑھن آلیاں دی توجہ نوں اپنے دل موڑ لیندا اے۔ اوہناں نے اپنی ہائیکو راہیں جھتے اپنے وسیب تے لکائی نوں موضوع بنایا اوتھے انسانی جذبیاں تے سدھراں نوں وی زبان دتی اے۔ اوہناں دی ہائیکو دی انفرادیت ایس حوالے نال وی اے پئی ایہے راہیں اوہناں نے حضور ﷺ دی نعت آکھی اے۔ ایہہ ہائیکو وچ بالکل نواں تجربہ اے۔ تے ایس پاروں عظمت اللہ عظمت ہوراں دا ناں باقی رہوے گا۔ اوہناں دی اک نعتیہ ہائیکو بطور وگئی ویکھو:

کاش حسانؓ دی طراں میں دی

نعت سرکار دی لہجیاں اُنج دی

مرحبا غیب چوں صدا آوے

ایہ تیری نعت پاک دے صدقے

میں چہینے عظمت فقیر دے درتے

جنتاں آپ آؤندیاں کُؤ کے

کوئی موسم، کوئی وی رت ہووے

دل دی سکی چینی ڈال دے اُتے

تیرے رحمت دے پھل کھڑ دے میں (40)

اپنے نوکیلے انداز تے فکر پاروں اوہناں دی شاعری جتھے اوہناں نوں اوہناں دے عہد دے
دوہے شاعراں توں الگ تے وکھرا کر دی اے اوتھے اوہنوں لہجہ بہ لہجہ بدلدی زندگی دا عکاس بنا دیندی
اے۔ ایس توں اڈاک ہور پہلو جھیرا اوہناں دی شاعری وچ زیادہ اُگھڑواں اے اوہ ایتھوں دی مٹی
دی خوشبو اے جھیردی اوہناں دے اکھراں وچ مہکدی پئی اے۔ ایہو وجہ اے پئی ایہہ شاعری ہر پڑھن
والے طبقے اندر مشہور تے مقبول ہوئی اے تے ایس پاروں ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت ہوراں داناں
دور دور تیکر گونجیا اے۔

حوالے تے حواشی

- 1- عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، وسان، (لاہور: 2008ء)، 126۔
- 2- عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر ہوراں دا اک اٹھ ورقیاں دا اپنی ذات دے حوالے نال اُلکیا ہویا
اک مضمون جھیرا اوہناں راقم دے ناں 18 جون 2016ء نوں لکھیا، اوہد اصفحہ نمبر 1
- 3- اوہی، 2۔
- 4- اوہی
- 5- اوہی
- 6- اوہی، 3۔
- 7- اوہی
- 8- اوہی، 4-3۔
- 9- اوہی، 5-4۔
- 10- اوہی، 5۔
- 11- اوہی
- 12- اوہی، 6-5۔
- 13- اوہی، 6۔
- 14- اوہی

- 15 - اوبی
- 16 - اوبی، 8-
- 17 - عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، وسان، (لاہور: 2008ء)، 25-26-
- 18 - اوبی، 27-
- 19 - خالد ارمان، ”وسان“ وامہاندر، (لاہور: 2008ء)، 23-
- 20 - وسان، 85-
- 21 - اوبی، 86-
- 22 - اوبی، 88-89-
- 23 - اوبی، 90-
- 24 - اوبی، 93-
- 25 - اوبی، 100-101-
- 26 - عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، قلمی نظم (ہتھ لکھت) ”چنگا گدا اے“ جہڑی اوہناں راقم نوں پڑھن تے حوالے واسطے دتی۔
- 27 - عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، قلمی نظم ”اک غیر یقینی ویا“ ایہہ نظم وی اوہناں راقم نوں پڑھن لئی دتی۔
- 28 - عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، قلمی نظم، ایس نظم دا کوئی سرناواں نہیں۔
- 29 - عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، قلمی نظم ”چڑیاں نموجھانیاں“
- 30 - عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، وسان، 116-117-
- 31 - اوبی، 121-122-
- 32 - عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، ”بولیاں“ (ہتھ لکھت) جہڑی دو ورقیاں تے سی تے ایہہ اوہناں راقم نوں پڑھن تے مقالہ دے حوالے لئی دتی۔
- 33 - عباد نبیل شاد، ”وسان“ اُتے اوہناں دا چھوٹا جہیا مدلل تبصرہ، جہڑا بیک ٹائٹل ”وسان“ اُتے درج اے۔
- 34 - عظمت اللہ عظمت، اک قلمی (ہتھ دی اُلکی غزل) جہڑی اوہناں راقم نوں دتی۔

- 35- عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، اک ہور قلمی غزل جس نوں راقم نہیں بطور حوالہ مقالے ایچ درج کیتا اے۔
- 36- عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر ایہہ وی غیر مطبوعہ غزل اے جہیڑی ایس مقالے وچ بطور حوالہ شامل کیتی جا رہی اے۔
- 37- عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، اوہناں دی ایہہ غزل جہیڑی ہون تیکر کدرے وی چھاپے نہیں چڑھی۔
- 38- عظمت اللہ عظمت، ڈاکٹر، اوہناں دی ایہہ غزل وی قلمی اے جہیڑی اوہناں راقم نوں دتی۔
- 39- ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت، پٹے، قلمی نسخہ (ہتھ لکھت)
- 40- ڈاکٹر عظمت اللہ عظمت، ہائیکو، خطی نسخہ (ہتھ لکھت)

☆☆☆